

SECTION 3. CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE. FAMILY LAW

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-674-4-8>

THE MEANING OF THE LANGUAGE REGIME CONCEPT IN CIVIL PROCEDURE OF UKRAINE

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ МОВНОГО РЕЖИМУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Zhytynskiy O. V.

*PhD student, Civil Procedure
Department
at the Educational and Scientific
Institute of Law
Taras Shevchenko National University
of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Житинський О. В.

*аспірант кафедри цивільного процесу
Навчально-науковий інститут права
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

У цивільній процесуальній доктрині проблемам мови судочинства приділяється недостатньо уваги, хоча є чимало аспектів цієї теми, які залишаються недослідженими. Один з них – невизначеність змісту поняття «мовний режим у цивільному судочинстві».

Для можливих наукових висновків про змістовний складник досліджуваного поняття видається правильним насамперед розкрити зміст поняття «режим» як фундаментального компонента терміносполучень на зразок «політичний режим», «державний режим», «правовий режим», «мовний режим» тощо. Так, слово «режим», що є запозиченням з французької мови та походить від лат. *regimen* – «управління, командування, керівництво», має кілька лексичних значень: його визначають, зокрема, як систему заходів, правил, запроваджуваних для досягнення певної мети, або ж як певні умови, необхідні для забезпечення роботи, функціонування, існування чого-небудь [1, с. 46; 2, с. 488; 3, с. 1208; 4].

О. Ланських у дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук визначила поняття «мовний режим» як «*поточну мовну ситуацію в певній країні чи регіоні, яка включає набір з офіційних і не офіційних мов та діалектів, а також законодавчих і суспільних норм, що регулюють їх використання*» (курсив мій – О. Ж.) [5].

Що стосується терміносполуки «мовний режим» у суто процесуально-правному контексті, то нею послуговувалися у своїх працях (хоч і не визначали поняття) такі правознавці як В. Городовенко та В. Комаров. Перший з них у докторській дисертації на тему «Принципи судової влади» зазначив: «*Різниця у формулюванні мовних режимів у різних видах судочинства призводить до суттєвої різниці в оперуванні мовами на практиці*» (курсив та жирний шрифт мій – О. Ж.) [6, с. 317]. Натомість у роботі «Принцип державної мови судочинства і діловодства в судах України: проблеми правозастосування» вчений констатував необхідність «*уніфікувати підходи до мовного режиму в усіх видах судочинства...*» (курсив та жирний шрифт мій – О. Ж.) [7, с. 407].

Своєю чергою, професор В. Комаров, аналізуючи концептуальний підхід до правового регулювання мови судочинства, відображений у рішенні Конституційного Суду України (далі – КСУ) від 22.04.2008 №8-рп/2008 (справа про мову судочинства), слушно зауважив: «*Мовний режим цив. судочинства має системоутворюючий характер із точки зору забезпечення належного здійснення правосуддя в цілому. У цьому контексті в системі цив. судочинства він стає інструментом забезпечення прав. визначеності*» (курсив та жирний шрифт мій – О. Ж.) [8, с. 150]. Водночас у самому тексті згаданого рішення КСУ, як і в чинному законодавстві України, поняття «мовний режим» не фігурує.

По-перше, формулюючи визначення поняття мовного режиму в цивільному судочинстві України слід спиратися на чинну нормативну базу. Зокрема, варто зважати на те, що в ухваленій 1996 року Конституції України щодо державної мови та мов національних меншин вжито такі лексеми як «функціонування», «використання», «застосування» і «розвиток». Так, відповідно до частин другої та третьої статті 10 Основного Закону України держава забезпечує всебічний розвиток і **функціонування** української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України, в Україні гарантується вільний розвиток, **використання** і захист російської, інших мов національних меншин України, а згідно з частиною п'ятою цієї ж статті **застосування** мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом. Пунктом 8 частини першої ст. 138 Конституції України до відання АР Крим віднесено, з-поміж іншого, забезпечення **функціонування** і розвитку державної та національних мов в АР Крим. Зрештою, згідно з п. 4 ч. 1 ст. 92 Конституції України лише закони України визначають **порядок застосування мов** (одним з лексичних значень слова «порядок» є спосіб виконання, метод здійснення чогонебудь [3, с. 1074; 4]).

У частині першій статті 2 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (далі – «Закон») визначено, що сфера його дії охоплює **функціонування і застосування** української мови як державної у сферах суспільного життя, визначених цим Законом, на всій території України. При цьому на відмінностях між поняттями «функціонування мови» й «застосування мови» законодавець *expressis verbis* не наголошує, однак з комплексного аналізу завдань та положень Закону вбачається, що під функціонуванням мови розуміють виконання нею своїх функцій (у випадку державної мови – це передусім функція консолідації держави і суспільства), тоді як застосування мови являє собою практичне використання мови її носіями (мовцями) (приміром, ст. 14 Закону має назву «Застосування державної мови в судочинстві»). Щобільше, в рішенні КСУ № 1-р/2021 від 14 липня 2021 року, яким було визнано Закон конституційним, міститься поняття «національний режим розвитку, використання й захисту мов національних меншин» [9]. Утім, це поняття фахівці сприймають по-різному. Зокрема, суддя КСУ Колісник В. П. в окремій думці назвав його використання в тексті рішення не вельми вдалим [10, п. 7].

Регламентация мовного режиму в цивільному судочинстві України на сучасному етапі відбувається також за допомогою норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 12) та Цивільного процесуального кодексу України (ст. 9), у яких ідеться про **використання** державної та інших мов судами й учасниками судового процесу. Не слід забувати й про положення чинних міжнародних договорів, які згідно з ч. 1 ст. 9 Конституції України є частиною національного законодавства України (наприклад, Європейська хартія регіональних або міноритарних мов від 05.11.1992 р.).

По-друге, слід визначитися з колом суб'єктів, на яких розповсюджується мовний режим цивільного судочинства України. На підставі проведеного аналізу законодавства можемо стверджувати, що такими є суд як обов'язковий суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин, а також учасники судового процесу (учасники справи, їх представники та інші учасники судового процесу). Іншими словами, мовний режим у цивільному судочинстві України розповсюджується на весь суб'єктний склад цивільних процесуальних правовідносин.

По-третє, зміст поняття «мовний режим у цивільному судочинстві», з нашого погляду, неможливо розкрити повною мірою без застосування поширеного у науці визначення цивільного процесу (судочинства) як порядку розгляду і вирішення цивільних справ.

Зважаючи на вищенаведене, поняття «мовний режим цивільного судочинства України», або «мовний режим у цивільному судочинстві

України» можна визначити як установлений Конституцією України, законами України, а також чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, порядок (спосіб, модус) функціонування й застосування державної та інших мов суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин під час розгляду і вирішення цивільних справ.

Література:

1. Етимологічний словник української мови: в 7 т. Т. 5: Р–Т / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г. Скляренко, О. Б. Ткаченко; Укладачі: Р. В. Болдирев, В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, О. С. Мельничук, В. Г. Скляренко, І. А. Стоянов, А. М. Шамота. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. К.: Наукова думка, 2006. 705 с.
2. Словник іншомовних слів / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Укр. мовно-інформ. фонд НАН України; [уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута]. Київ: Наук. думка, 2000. XV, [1], 662 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Словник української мови online. Томи 1-16 (А-РЯХТЛИВИЙ). Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015-2026. URL: <https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0> (дата звернення: 20.02.2026).
5. Ланських О. Б. Філософські засади державної мовної політики в українській освіті: дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.10 / Нац. педаг. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 208 с.
6. Городовенко В. В. Принципи судової влади: дис. ... д-ра юр. наук: 12.00.10 / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків, 2012. 482 с.
7. Городовенко В. В. Принцип державної мови судочинства і діловодства в судах України: проблеми правозастосування. *Актуальні проблеми реформування крим.-процес. закон-ва й удосконалення діяльності судових і правоохоронних органів України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ (20 квіт. 2012 р.)* / М-во внутр. справ України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Л.: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. С. 400-409.
8. Комаров В. В. Державна мова судочинства. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Х.: Право, 2016. Т. 10: Цивільний процес / редкол.: В. В. Комаров та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юр. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2025. С. 149-152.

9. Рішення КСУ від 14.07.2021 № 1-р/2021 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v001p710-21> (дата звернення: 20.02.2026).

10. Окрема думка судді КСУ Колісника В. П. стосовно рішення КСУ щодо конституційності Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ne01d710-21#Text> (дата звернення: 20.02.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-674-4-9>

NON-TRADITIONALITY IN RELATION TO MEANS OF INDIVIDUALIZATION: PROBLEMS OF THE CONCEPTUAL- CATEGORICAL APPARATUS IN THEORY AND PRACTICE

Zhuravlov V. D.

PhD candidate

*State organization “V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine”
Kyiv, Ukraine*

Intellectual property is one of the accompanying phenomena of innovation, economic development of any business, countries as a whole, as well as a qualitative characteristic of society in general.

The visible part of this dimension is the means of individualisation of participants of civil turnover, goods and services, which allow an individual or a company to distinguish and emphasise themselves in the market.

Such objects have long been protected both at the international level, primarily by the Paris Convention for the Protection of Industrial Property as of March 20, 1883 [1], and at the national level through codified and special regulations.

Means of individualisation are understood to be unique designations or combinations thereof that serve to identify and distinguish in the minds of consumers – entrepreneurs, companies, products, services or the origin of goods from a specific geographical location.